

Marianne Mörck

*Som ett surr
mellan bröstena*

berättat för Stina Jofs

Forum

Förord

Jag blandar ihop orden. Rödbetsjuice blir *rotmos*, kokett blir *kotlettrad*. Står det tack för ditt köp läser jag *tandställning*. Bokstäver och jag har aldrig varit vänner. Obegåvad, sade min mamma. Hon var ofta förtvivlad över mig men mest över sig själv, tror jag.

Pappa var sjökaptten. Han puffade på sin pipa, läste Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning. I grunden var han nog snäll, men sjuk. Nerverna, sade mamma, men det var hon som fick honom att explodera. Då slog han. Nerverna, sade pappa om mammas tjat, avund, ilska och missunnsamhet.

Min pappa älskade inte mig. Hur jag kunde veta? Jag bara visste. För honom fanns jag liksom inte, var vi i samma rum såg han mig inte. Ändå ... han var den pappa jag fick och den som tog hand om mig. Tack! Min mamma var mest av allt fru Sjökapten Margareta Mörck. Hon drömde om att jag skulle gifta mig med en Volvodirektör. Sången, glädjen, måleriet och kampen – allt kommer från min blekingska bimamma Astrid. Ja, min biologiska mor alltså.

Årtal har jag glömt, namn likaså. Men lyckan – den som börjar i magen, bänder isär revbenen och sparkar sig fri i höjd med hjärtat – bär jag alltid med mig. Som ett iiiih, ett aaaah, ett ååååh ska livet vara. Som en raket, ett brännande lyckorus, ett brusande surr mellan brösten.

Min katt heter Pysen, min bästa vän Lars Humble.

Jag lärde mig tidigt att flyga. Plötsligt lyfte jag, flög över skåp, träd, människor. Bort från mamma, bort från tafsande

gubbar. Kudden i famnen var som ett moln jag kunde hålla i. När det behövs, och det är ganska ofta, flyger jag fortfarande.

Jag har nog gjort hundra roller, regisserat, turnerat, bantat minst ett halvt ton, legat naken under Peter Jöback, kysst Lill-Babs, brutit benet på scenen och ofta kissat på mig. I fjorton år levde jag med en alkoholist. Jag grät, gömde sprit, brände sprit, hotade, drack med honom, lurade honom och bad. Inte kunde jag rädda honom, men Lars Humble räddade mig.

Askan efter min morbror Hans har jag gömt i en frysbox och jag har tagit hand om mormor, hon som bodde i Amerika och kom till Sverige med tre pistoler i bagaget.

Mamma hatade sin mamma.

Jag ville ständigt bort från min.

Och mer då? Två älskade barn fick jag, två fina barnbarn, en underbar exman. Jag har trettiotusen Kinderägg, tiotusen vykort från före 1912, hundratusentals plastgubbar staplade i lådor från golv till tak. Min säng heter Bismarck, efter pansarkryssaren.

Ganska ofta skäms jag över oss människor: ilskan, hatet, avunden, våldet. Och var fan är Gud när man behöver honom?

Jag är sjuttiotvå år och kan fortfarande bli förälskad.

Oanmälda besök är det värsta jag vet. Stå utanför dörren med en karlsbaderkrans utan att ha frågat innan? In kommer de inte.

Under alla mina kilon vet kroppen hur den ska röra sig. Dansa kan jag, det sitter i generna – fast det inte syns. Jag tackar min ensamman, starka bimamma för det liv hon gav mig. Jag fick ett liv!

Jag, jag, jag, jag ... är detta klokt, eller? Jag skiter högakt-

ningsfullt i mitt jag. Det som driver mig framåt – alltid har gjort – är surret mellan bröstet, lyckoruset, livsglädjen. Vad som gör mig så glad? God mat, en fin tanke, katten, Lars Lerin, skatteåterbäringen ...

”Varför blev allt som det blev? Det vill jag veta, inte rabbla premiärer och kändisar”, sade jag till Stina Jofs när vi började med den här boken.

Hon svarade:

”Marianne, jag är journalist, inte psykolog.”

Bunkeflostrand, juni 2021

Min bunker, min borg

Mitt hus kallas för bunkern i Bunkeflostrand, det är hermetiskt tillslutet, hit vågar sig ingen utan att fråga. Om någon ändå tittar förbi? Då öppnar jag inte. Min bästa vän Lars Humble gjorde det en gång. Han hade varit hos frisören i Malmö och ville vara lite spontan som han sade. Jag svarade: ”Gärna spontan, men inte hos mig.” Han fick åka hem igen.

”Är det inte ensamt”, undrar en del.

Jag har aldrig varit mindre ensam.

I hela mitt liv har jag fogat mig, blivit den som min mamma, min pappa och mina män ville att jag skulle vara. Ja, det gäller alla män utom Alf, barnens far. Honom är jag evigt tacksam för. Men de andra ... Visst har jag protesterat men alltför lite, alltför mesigt, alltför sent. Men nu. Vill jag gå omkring naken hemma så gör jag det. Vill jag dansa så att bröstet hoppar, gör jag det. Vill jag äta middag klockan tre på natten, ja, då gör jag det. Det är inte att vara ensam. Det är att vara fri och stark.

Äntligen.

Utanför mina fönster ser jag en gräsmatta och breda, välansade häckar. Några hundra meter bort ligger Bunkeflo strandängar. Öresundsbron skjuter ut i havet strax nordväst om mitt kvarter. Det är ett vanligt bostadsområde i Malmö, precis som jag vill ha det. Inget snobberi, inga dyrväskor eller tjusiga bilar. Nej, pensionärer, barnfamiljer, hundar, katter,

återvinningskärl för mat, plast och papper. Här finns vändplaner, övergångsställen, hus i långa rader. En Ica Supermarket och minst två pizzerior.

Jag behöver ingen ”fine dining” med menyer på franska och gäster uppklädda till tänderna. Det är inget fel med bra restauranger och festkläder förstås, jag älskar ju mat, men de får mig att känna mig obekvämt, som att stå på en scen utan repliker. Jag kan styra ut mig hur som helst när det gäller teater, men pärlor och paljetter är inget för mig privat. En liten klack på skon, nylonstrumpor och klänning bara för att äta? Får jag bestämma går jag helst i pyjamas både ute och inne – och gör det också.

Mitt favorithak ligger i hamnen, ett ställe för så kallat vanligt folk. Ingen går dit enbart för att synas utan för att luncha och vila en stund innan arbetet fortsätter. Spelmaskiner, skrammel, ett hej som stannar vid ett hej. Just en sådan liten restaurang drömmer jag om att öppna vid E6:an, någonstans mellan Malmö och Göteborg. Vällagad mat, husmanskost för långtradarchaffisar. Billig läsk och gott kaffe. I hönsgården har kanske Agda lagt några ägg till pytten. Inga halvfabrikat som stått i timmar på värmeplattor, inget skinn på såsen, skumgummipotatisar och trötta salladsbufféer.

När huset i Bunkeflostrand blev mitt 1987 var jag trettio-åtta år och för första gången fri. Det är här jag tillbringar min tid – när jag inte arbetar. Jag går aldrig på fester, bjuder aldrig hem gäster. Min enda riktigt nära vän, Lars Humble, träffar jag mycket sällan, ja, nästintill aldrig, men vi hörs över telefon flera dagar i veckan. Någon nära väninna har jag inte haft sedan flickskolan.

Kan jag räkna katten till vännerna eller är han mer av en sambo? Pysen har egen ingång, en lucka som leder in till nedersta kökslådan. Är det någon jag pratar med så är det Pysen – och mina barn förstås. Och Alf, min fantastiske före detta man och pappa till Malin och Peter. Jag talar även med mina plastfigurer, mest med dem som är trasiga, men till vännerna räknas de inte. De tillhör nog snarare familjen.

Huset då? Vitslammat tegel, sjuttioal tror jag. Två våningar, jag håller till på markplanet. Min hyresgäst Esha bor i lägenheten en trappa upp. Hon kallar mig mamma. Det gör alla som hyrt hos mig, till och med den fyrtioårige trädgårdskillen och hans sextiosjuåriga mor. Jag har aldrig tyckt om namnet Marianne. Min egen mamma ropade det så hårt när hon var arg. Som *MariAnnnnnnnne!* Kanske är det förklaringen till att jag alltid avslutar mina mejl och sms med signaturen /mörck? Nej, Malle är mera jag. Det kallades jag när jag var liten, av mig själv och av mina kompisar.

Jag glömmmer aldrig Farmin som kom från Bangladesh med sin make, de flyttade till Sverige för att studera på universitetet. Nygifta var de och hade hört talas om min lägenhet en trappa upp. Hennes första fråga när hon ringde på dörren var: *"I'm sorry, Madame. Do you mind that we are a bit darker in skin?"*

Jag kramade om henne länge, sade att vi som är födda med ljusare hud ju betalar massor för att åka till värmen och bli bruna. När Farmin och hennes make tagit sin examen i arkitektur åkte de stolta hem till Bangladesh. Lika stolt var jag.

År 2019 var jag julvärd i Sveriges television och fick många underbara tackbrev från tittare, men också några mindre

underbara, bland annat ett där det stod: *Till batikkärringen, god jul och gott nytt år till dig och din afrikanska toyboy. Må du brinna i helvetet.*

Jag kan förstå om man inte tycker om mig, men man kan väl ta reda på om personen som bor hos mig är en flicka eller en pojke? Får jag ett sådant brev, eller ett rasistiskt meddelande på telefonen, blir jag först iskall av skräck. Sedan tänker jag: stackars människor.

Ingen soffa har jag, inget soffbord. Mitt i vardagsrummet står min säng Bismarck. Den är beige, utskuren i trä, väger ett ton och är ett auktionsfynd. Jag bar den själv, del för del, ner för trappan i villan jag lämnade när jag skilde mig från Mats 1987, efter fjorton år tillsammans. Han ville ha det mastodontstora vitrinskåpet i mahogny med alla noter och jag fick Bismarck, som jag plockade isär, lade på ryggen – en matta på axeln för att det inte skulle göra så ont – och sedan ett trappsteg i taget, med händerna hårt om ledstången. Mats vägrade hjälpa till, han bara log när han såg mig baxa ner schabraket.

Nu står Bismarck här – bred, hög, bara för mig. Madrassen når mig till bikinilinjén, var den nu sitter. För att komma upp måste jag stå på tå på golvet, krypa först med höger knä och sedan fem kryp in mot mitten för att hamna där jag ska vara. När jag kommer hem efter en sen föreställning och telefonen slutat ringa poppar jag popcorn, hämtar te eller bubbelvatten. Pysen kommer jamande med leriga tassar och sätter tydliga avtryck på mina vita lakan, manuset och planeringskalendern. Så har vi det.

Jag gör allt i sängen, även mina måltider intas där. Maten

skärs i bitar, sedan håller jag upp hela ljuvligheten i en djup tallrik och äter med sked. Dagtid talar jag i telefon i sängen, skriver, repeterar text, öppnar post, betalar räkningar och tittar på Youtubeklipp. Särskilt på räddningsaktioner för djur – hundar, elefanter, katter – och gärna tv-dokumentärer om mördare, helst seriemördare. Jag vill veta hur de tänker, ser ut, talar, om pupillen i ögat förändras när de hör vittnen berätta och domen avkunnas. Jag vill förstå.

Detta med sanning är otroligt viktigt för mig, inte minst i mitt yrke. Jag spelar inte en roll, skildrar inte en karaktär. Nej, jag är den människan i några timmar. Fina-Kajsa i *Kristina från Duvemåla*, Sally Bowles i *Cabaret*, Carmen, en betjänt, en hora ... eller för den delen Ebba i Wallander-filmerna och Bigge i *Bonusfamiljen*. Det är helt oväsentligt om din karaktär står främst på scenen eller viker tvätt i bakgrunden, om du har trehundra repliker i en film eller bara ska passera kameran – du måste vara den personen.

När jag kommer tillbaka till mitt hus efter en repetitionsdag eller föreställning har jag fått uppleva svartsjuka, hat, sex, trånande kärlek, ensamhet, lycka, tristess, mord. Vilket rikt liv – på bara några timmar! Det är nog därför jag uppskattar Bismarck och min ”solitude” så mycket.

Någon frågade mig en gång vad jag skulle göra om det plötsligt och helt utanför manus ramlade ner en stock bananer från tåg vinden under en föreställning. Svaret är självklart: jag gör det jag måste. Är jag clown i föreställningen plockar jag upp bananerna och börjar jonglera med dem. Är jag en svältande, föräldralös flicka gömmer jag väl undan så många jag kan, innan någon annan tar dem.

Jag gör helt enkelt det som den person jag just då gestaltar skulle göra. Det ska vara sant och så vill jag att ”mina” skådespelare ska arbeta när jag regisserar. Sant och framför allt lyssnande. Det är oväsentligt om det handlar om en smälli-dörrar-revy, musikal eller opera. Du gör inte en roll, du är den person du ska gestalta.

Är det kanske därför jag älskar dokumentärer? Om vi skådespelare kan komma så nära det bara går en dokumentär har vi kommit långt. Ta min favorit, *Grey Gardens* från 1975. Det är en fantastisk film om ett hus där två kvinnor, en mor och en dotter, har förskansat sig. Där lever de sina liv och lever ut sina drömmar. Villan *Grey Gardens* ligger i det fashionabla East Hampton utanför New York. Mammans kallas Big Edie och är faster till Jacqueline Bouvier Kennedy, alltså president John F. Kennedys hustru. Dottern Little Edie är således Jackies kusin.

Familjen Bouvier tillhör den amerikanska eliten, men huset och dess invånare förfaller. Tvättbjörnar bosätter sig under taket, antalet katter ökar lavinartat och trädgården, som en gång blomstrade, växer helt igen. Rummen fylls av tomma kattmatsburkar som kvinnorna staplar i enorma högar. Grannarna protesterar, vill få dem vräkta.

Mitt i allt detta kaos lever mor och dotter som om de fortfarande var förmögna, East Hamptons crème de la crème. Huvudfödan är glass, frysen står i sovrummet. Big Edie ser sig fortfarande som en uppburn sängerska. Little Edie trodde på en lysande karriär som dansare och skådespelare i New York, men tvingades tillbaka till barndomshemmet när pengarna tröt. Det är total misär.

Jag kan se dokumentären tusen gånger. Ta bara scenen när dottern frågar sin mamma:

"Mama, I could have been great, couldn't I?"

"You have never been anything! Your legs, great? Where is my paté?"

Underbart!

År 2009 gjordes en spelfilm med Jessica Lange och Drew Barrymore i rollerna. Den blev en succé. Filmbolaget hade riktat in sig på att skådespelarna skulle likna verklighetens kvinnor. Scenografi, kläder, skådespelarinsatser – allt var perfekt. Men det underbara med dokumentären är inte allt kvinnorna gör och säger, utan pauserna. Den äldre kvinnans tankar under tiden, i mellanrummen. Hennes "meanwhile" lyckas de inte fånga i spelfilmen. Det gjordes förresten också en musikal. En musikal? Gud, så dålig!

Mer då i min bunker? Bredvid Bismarck står min flygel, den är svart, av märket Yamaha och har följt mig länge. Jag lärde mig tidigt att spela. Äh, det låter så ... välordnat. Först dansade jag, sedan kom sången och sist pianospelandet. När jag var liten besökte vi ofta pappas faster Elin som hade en flygel. Hennes man var prosten Per Persson i Göteborg. Med tant Elins käpp som stöd virvlade jag runt i sjurummaren på Linnégatan, slängde mig handlöst med käppens hjälp ... for upp i taket till *Tomtarnas vaktparad*. Hon spelade och jag lyfte från marken. Det var förresten Elin som sade – då var jag väl sex år:

"Margareta, du har fått ett musikaliskt barn."

Mamma såg ut som en fågelholk. Hon kunde inte ta en ton, inte ens vissla.